

Sorozatunk címsorában immár hónapok óta ez olvasható: Séta a 100 éves Budapesten. Aztán, amint egy-egy kerületben vendégeskedve, régi írásos emlékeket lapozgatunk, hamar kiderül, hogy nem mindig pontosan budapesti ez a séta. Mert — legalábbis amikor a múlt, a tova tűnt időkre emlékezünk — némely mai kerület elődjét mindenekelőtt egy szelvény, csendes kis falucskában lehet meglelni.

Igy jár az ember Kispesttel is. Üssük csak fel a krónikát. Nem elsősorban azért, hogy a mai Kispestből többet megérthessünk — ahhoz nem kellene olyannyira messze menni —, inkább csak az egykori kifejezések-fogalmak különös hangulatáért; a tanítanymagyarítani való elfelejtett szavakért, régi idők „nyelvmuzeumi” értékeiért.

A krónikák lapjairól

...A lakosság összefogásra kényszerül: 1871. június 11-én gyűlést tartanak és szavazással községi bírót választanak. E nappal kezdve Kispest ideiglenes szervezésű kisközség, elszakad Vecséstől, és elkezdti közigazgatásilag is önálló életét. Megalakul a



Kispesti „csendélet”

szépitő bizottmány, valamint a gazdasági és egészségügyi bizottság.

„Pest vármegye törvényhatósági közgyűlésének határozata értelmében Kispest 1874-ben nagyközség lett. Galgóczy könyve — amely 1877-ben jelent meg — Kispest lakosságát ezerre becslüli, a környező majorok nélkül.”

„Balla Zádor jegyzősége idején 42 utcai petróleumlámpát állítottak fel.”

„Kispest mezőgazdasági területe 1896-ban 536 katasztrális hold, összlakossága 9110 fő (2361 család). Ujabb házhelyekre van szükség. Az Eggert-féle birtok felparcellázása következik.”

„Az első emeletes ház 1897-ben épült a Templom téren.”

„1898-ban az előljáróság 80 évre szerződést köt a Részvénytársaság Villamos és Közlekedési Vállalatok Számára elnevezésű budapesti céggel. Még ez évben megkezdik a sínek fektetését és a világítási póznák felállítását.”

„Ugyanebben az évben Berlin város tisztágy küldöttsége érkezett Budapestre. Különösen érdekelte őket a szemét kihordása és feldolgozása. A vendégek Cséry Lajossal is tárgyaltak...” (Egy jóval későbbi lapjelentésből: monstre razziat rendezett a Cséry-telepen a kispesti rendőrkapitányság, mert a szemétből a munkások koksz alakjában aranyakat bányásznak. Az egész telepet körülfojták, 297 munkást bekísértek. A koldusok Kispesten annyira elszaporodtak, hogy a rendőrség kénytelen vaskézzel megrendszabályozni a csavargás mesterségét.)

„Égető szükség volt az egyre növekvő lakásínség enyhítésére. A Wekerle Állami Munkástelep építését 1908-ban kezdték, a befejezését 1915-re tervezték. Az első világháború azonban megszakította az építkezést: 1915 végéig 915 lakóház készült el, aztán 1919-ig szünetelt a munka, majd ismételt megszakításokkal az 1930-as évek közepéig tartott. Az építkezéshez nagy reményeket fűztek a kispestiek. Csakhamar csalódnunk kellett, mert Wekerle Sándor akkori pénzügyminiszter az új lakótelepen alig adott en-

Séta a 100 éves Budapesten

Kispesti tempóváltás

gedélyt néhány kispesti család beköltözésére.”

„A városi rangra emelésért sokat küzdött Kispest. A mozgalmat Herein Károly indította el 1909-ben. Az alispán megtagadta a kérést. A Tanácsköztársaság aztán hozzájárult az átminősítéshez, az ellenforradalmi kormányzat azonban érvénytelenítette. Pedig a városi rang jogossága mellett szót az immár csaknem 60 ezer lakosú település ezernyi gondja-baja. Felvetődött a fővárossal való egyesülés gondolata is, ami akkoriban két oldalról is megtámadtatott. Az egyik: a nyomortelepek gyűrűjén túl kialakult „vörös övezet” aligha szolgált a főváros díszére — így a városatyák. A kritikusan gondolkodó kispestiek pedig azt vallották: Budapesthez tartozván még sivárabbak lennének a kilátásaink, legyünk a magunk gazdái. Végül is 1922-ben a belügyminiszter jóváhagyta Kispest rendezett tanácsú várossá alakítását.”

Ennyit a krónikák lapjairól.

Polyák János, a munkásmozgalom régi harcosa, Kispest országgyűlési képviselője:

— Itt találkoztam azokkal a kommunistákkal, akik az emberi formálódásban a legnagyobb hatással voltak rám. Itt tanultam meg, hogy a szegénység nem az én szegyenem, nem a munkások szegyéne, hanem a társadalom bűne. Ez a felismerés határozta meg aztán az egész életemet, s később bármily nehéz helyzet elé állított is a sors, a kispesti munkások, az elvtársak között mindig tudta az ember, hogy mi a dolga, mi a kötelessége, mit kell vállalnia.

Mesterházi Lajos író:

— Azt hiszem, életem első évtizedében csak előnyöm származott abból, hogy a Wekerle-telepen éltem. A 30 ezer embernek otthont adó telepet a század elején szociálpolitikai kirakatnak szánták és nem titkolták, hogy büszkék is rá, hiszen ehhez fogható Európában csak Essenben építettek, a Krupp-művek munkásainak... Aki a Wekerle-telepről indult, az fájdalmasan megérezte a hátrányát egy olyan városszociálpolitikának és közgondolkodásnak, amely Budapest földrajzi, emberi környezetét, a várost körülvevő övezet gondjait nem tekintette budapesti problémának... Hoztam magammal valamit a Wekerléről: azt a felismerést, hogy egy telep, városrész — quartier — külön világ, mondhatnám azt is, egyénisége van, sajátos levegője. És hogy a nagyváros az ilyen quartier-k halmaza. Emberi hangú társalgásban ezért nem is mondunk illeszféléket: első kerület. Helyette azt mondjuk: Tabán, Krisztinaváros vagy Wekerle-telep...”

Lados Mihályné, a kerületi tanács — ruhayári munkásból lett — egykori titkára, majd elnöke:

— Hirtelen ért a megtiszteltetés: 1950 nyarán beválasztották a kerületi tanácsba és a végrehajtó bizottság titkára lettem. Nem akartam elvállalni, szerettem a ruhayárat, s még elevenen élt bennem az a félfogadás, amelyet a háború előtt a kispesti főjegyző tartott: éjjel kettőkor odaálltunk a kapu elé, hogy ránk kerüljön a sor... De hiszen éppen az új, a szocialista közigazgatásnak kell rangot, emberséget, szakértelmet adni — mondták. Emlékszem az első nagyobb jelentőségű vb-kezdeményezésre: kidolgoztunk egy tervet a sortatarozásra. Aztán a járda, a villany, meg a többi fejlesztés következett, hogy Kispest végre kapjon valamit...

Tartani a lépést

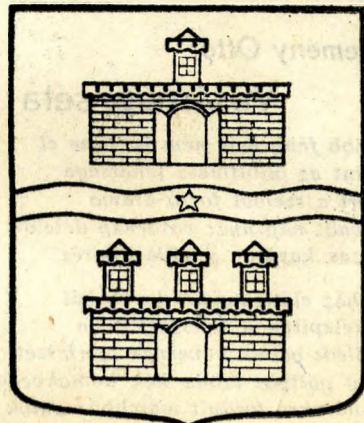
Más és más évek, más és más szemzőgből. S akkor még csak a vallomások, a kispestiek vagy a valamikori kispestiek emlékeit idéztük. Egy kerület azonban írásos dokumentumok és tapasztalt idegenvezető nélkül is sokat tud

elárulni önmagáról. A múltjáról és a jövőjéről egyaránt. Ellentétben megannyi más városrészrel — Kispesten valahogy nem a jelenre összpontosít elsősorban a látogató. A kutató szem aligha talál olyan hatalmas és egységes tömböket, mint például Óbudán. Ezen a kerületen külsőségeiben sokkal kevésbé látható az elmúlt néhány évtized kézzeljegye, mint Lágymányoson vagy Zuglóban. A jelen — az építészeti alkotásokban megmutatózó jelen — lényegesen halványabb, mint a főváros megannyi más kerületében.

Azonban ahogy szalad a villamos a kispesti Kossuth tér felé, egyszer csak jobb oldalról elmarad a földszintes kis házak megszakított kísérete. Nemrégiben pedig itt még minden mozdulatlan volt.

S éppen ez az — a régi házak hirtelen megkezdett bontása, a toronydarú szokatlan látványa, az első magas házak tempós szerelése —, ami azonnal a múlt, és a jövőre tereli a látogató gondolatát. Kispest ugyanis, főként itt, a kerület szívében, alig-alig tud a jelenre utalni. Természetesen — s ezt újra és újra ismételni kell — csakis a változások külső képméretei vonatkoznak ez, mert egyébként oldalakat lehetne írni például az ipar tempóváltásáról, annak műszaki-technikai fejlődéséről, az összetételében és termék-skálájában is merőben más ipari tevékenység hazai és külföldi sikereiről; idézhetnénk az életforma korszakos változásait, a kommunális fejlődést, az egészségügy, a kereskedelem vagy éppen a kultúra értékmérőit. Kispest minden tekintetben a fővárossal — vagy még szélesebben: az országgal — tartott, sem többre, sem kevesebbre nem vitte annál.

Más szempontból állt meg — s ennek is megvan a magyarázata. Beépült, meglehetősen zárt városrész volt, annak minden előnyével és hátrányával. Amíg más kerületek, más városrészek nyugodtan felajánlhatták a teljesen nyílt, szabad területeiket ahhoz, hogy a mindenkor anyagi lehetőségek szerint egyik lakónegyedet a másik után építsék oda — Kispest egyszerűen nem lehetett „versenyben”. Szinte egyetlen hektár olyan területe sincs, amelyet felkínálhatott volna. Ezzel szemben van számtalan — a századéi hangulatát idéző — utcácskaja, földszintes öreg házakkal, picinyke udvarokkal, leanderrel és kellemes családi kapcsolatokkal. Csakhogy ezért a „hangulatért” a kerület fokozatos előregedésével kellett fizetni. Úgy is, hogy az erejük teljében levő fiatalok közül sokan a fővá-



ros különböző új lakónegyedeibe költöztek; úgy is, hogy ugrásszerűen megnövekedett a jogos tartozási felvételek száma; úgy is, hogy a felújításra, a korszerűsítésre — legyen az tatarozás, fürdőszobaigény vagy bármi más, ami a komfortosabb élet feltétele — vagy nem volt pénz, ha pedig volt, a költségek gyákran messze meghaladták az egyszerűség és a gazdaságosság határait.

300 ezer ember javára

A helyi fejlesztés és a városszociálpolitika — megannyi nagyszerű eredménye ellenére — nem hozhatott látványos változásokat a kerület életében.

Arra kérjük Molnár Endrét, az MSZMP XIX. kerületi bizottságának első titkárát, hogy vázolja Kispest távlatait. A szobából, amelyben beszélgetünk, jól látni az eltakarított épületek helyén nyílt hatalmas teret.

— A kép tulajdonképpen — ha az ember az országjárásra gondol — teljesen szokványos. Bontunk és építkezünk. Itt, Kispesten azonban, az előzmények, a súlyos örökségek révén, ez nem olyan megszokott és mindennapi látvány. Aki pedig itt lakik, annak mindennél többet jelent. Valószínűleg nem lesz majd teljesen konfliktusmentes a megújulás, hiszen ahhoz, hogy újjászültsünk, cserébe bizonyos áldozatok is kell hoznunk. Például — s ez elsősorban az idősebb generációkat érinti érzékenyen — fel kell adni a kerülethez való természetes ragaszkodást: a bontásra ítélt épületekből máshová, esetleg a főváros más részébe kell költözni. A vállalkozás azonban mind a méreteivel, mind a tempójával tiszteletet és jogos büszkeséget ébresztget mindannyiunkban. A jóváhagyott távlati fejlesztésünk lényege: most, s majd újból két ötéves terv alatt a Vörös Hadsereg útja, valamint az Ady Endre út közötti területen 11-12 ezer lakást építünk fel úgy, hogy minden, ami régi, az eltűnik. Egy olyan városrészközpontnak teremtyük meg az alapjait, amely — több kerület közlekedési centrumában lévén — 320-340 ezer ember magas színvonalú ellátási, szolgáltatási, közlekedési és kulturális igényeit is képes lesz kielégíteni. Lehetne részletezni a terveket, azt a sokoldalú előkészítést, amely a jóváhagyást megelőzte, szólhatnánk a megvalósítás valószínű gondjairól, meg arról, hogy milyen ideiglenes megoldásokat kell keresni sok-sok kérdésben, amíg a tervekből valóság lesz. Mégis, úgy gondolom, Kispest száz esztendő történetének határkövével a mi legnagyobb örömünk csak az lehet, ami az ablakon át máris látható: belekezdtyük az új Kispest történetének írásába. Egy korszerű várost építünk, korszerű eszközökkel, s ehhez határidőt tudunk szabni önmagunknak. Azt hiszem, hogy ennek a hitelét — mindazok után, amit ez az ország és ez a főváros az elmúlt évtizedekben produkált — nem lehet kétségbe vonni.



A kispesti Kossuth Lajos tér

Vince Lajos rajza